

ALLMÄNNNA RÅD

Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram

Skolverket

**Kommentarer till Skolverkets
allmänna råd om arbete med
extra anpassningar, särskilt stöd
och åtgärdsprogram**

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF
från Skolverkets webbplats: skolverket.se/publikationer

ISSN: 1403-4549

ISBN: 978-91-7559-521-4

Grafisk produktion: AB Typoform

Skolverket, Stockholm 2022

Förord

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram är rekommendationer om lärares, övrig skolpersonals, rektorers och huvudmäns arbete kring dessa stödinsatser.

Det är Skolverkets förhoppning att de allmänna råden (SKOLFS 2022:334) och denna publikation med kommentarer till dessa ska fungera som en god hjälp i skolans arbete med att stödja eleverna att utvecklas så långt som möjligt mot utbildningens mål.

Peter Fredriksson
GENERALDIREKTÖR

Innehåll

Inledning	6
Kort om lagstiftningskraven på ledning och stimulans, utformning av lärmiljöer och stödinsatser	8
1. Huvudmannens ansvar för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd	14
2. Rektorns ledning av arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd	16
3. Involvera elev och vårdnadshavare i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd	20
4. Utforma lärmiljöer och uppmärksamma behov av stödinsatser	24
5. Utredda, följa upp och utvärdera behov av särskilt stöd	28
6. Åtgärdsprogrammets utformning	32
Referenser	36

Inledning

Vad de allmänna råden handlar om

De allmänna råden (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram handlar om hur förskollärare,¹ lärare, övrig skolpersonal, rektorer och huvudmän kan arbeta med stödinsatser i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen samt med särskilt stöd och åtgärdsprogram för att leva upp till författningarnas krav.

Vilka de allmänna råden vänder sig till

De allmänna råden om extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram gäller för förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan samt i viss mån kommunal vuxenutbildning. Den kommunala vuxenutbildningen omfattas av skollagens bestämmelser om extra anpassningar, men däremot inte av bestämmelserna om särskilt stöd. Den kommunala vuxenutbildningen omfattas inte heller av kravet på att anordna elevhälsa.² Detta innebär att vissa rådspunkter och tillhörande kommentarer inte gäller kommunal vuxenutbildning.

Målgrupperna är lärare, övrig skolpersonal, rektorer och huvudmän. Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med gällande författningar.³ Huvudmannen ska därför se till att rektorer, lärare och övrig skolpersonal får de förutsättningar som behövs för att uppfylla författningarnas krav.

Hur materialet är strukturerat

Denna publikation med kommentarer till Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram har en inledning om ledning och stimulans, utformning av lärmiljöer och stödinsatser. Kommentarererna till de allmänna råden är indelade i sex avsnitt. Varje avsnitt är i sin tur indelat i tre delar: aktuella bestämmelser, återgivanden av de kungjorda allmänna råden och kommentarer. Avsnitten kommer i följande ordning:

1. huvudmannens ansvar för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd
2. rektorns ledning av arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd
3. involvera elev och vårdnadshavare i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd
4. utforma lärmiljöer och uppmärksamma behov av stödinsatser
5. utreda, följa upp och utvärdera behov av särskilt stöd
6. åtgärdsprogrammets utformning.

1. Berör förskollärare som undervisar i förskoleklassen eller i ämnesområden i grundsärskolan. Försättningsvis när begreppet *lärare* här används avses både förskollärare och lärare som berörs av de allmänna råden, såvida inte annat särskilt anges.

2. 2 kap. 25 och 26 §§ samt 3 kap. 7–12 §§ skollagen (2010:800).

3. 2 kap. 8 § skollagen.

Aktuella bestämmelser

Varje avsnitt inleds med en hänvisning till de bestämmelser som avsnittets allmänna råd grundar sig på. Skolverkets allmänna råd utgår alltid från en eller flera bestämmelser. Dessa allmänna råd grundar sig på bestämmelser i skollagen (2010:800), gymnasieförordningen (2010:2039) samt läroplanerna för förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och den kommunala vuxenutbildningen.⁴

Allmänna råd

Skolverkets allmänna råd kungörs i Skolverkets författningssamling (SKOLFS). De är rekommendationer om hur lärare, övrig skolpersonal, rektorer och huvudmän kan eller bör arbeta för att uppfylla kraven i bestämmelserna. Råden bör följas om verksamheten inte handlar på ett annat sätt som gör att kraven i bestämmelserna ändå uppfylls.

Kommentarer

Kommentarerna ska göra det lättare att förstå och tillämpa de allmänna råden. Kommentarer ska ses som ett stöd vid tillämpningen av råden.

4. Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan, förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan, förordningen (SKOLFS 2012:101) om läroplan för vuxenutbildningen och förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan.

Kort om lagstiftningskraven på ledning och stimulans, utformning av lärmiljöer och stödinsatser

Det är skolans uppgift att ge alla elever den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.⁵ Elever som lätt uppfyller de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.⁶ Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag, vilket innebär att skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i elevers förutsättningar för att tillgodogöra sig utbildningen.⁷ Skolans lärmiljö behöver utformas för att passa alla elever och kunna möta alla elevers olikheter, förutsättningar och behov. Det är viktigt att skolan ser över hur organisationen runt eleven ser ut på skol-, grupp- och individnivå. Det innebär att se över hur resurser fördelas, vilka pedagogiska metoder och arbetssätt som används, hur den aktuella elevgruppen fungerar och hur elevens lärmiljöer är organiserade. Förändringar i organisationen runt eleven kan ibland vara tillräckligt för att åstadkomma en positiv utveckling.

Extra anpassningar och särskilt stöd

En del elever kan vara i behov av ytterligare stöd utöver den ledning och stimulans som alla elever ska ges i den ordinarie undervisningen. Detta stöd kan ges individriktat, i form av extra anpassningar eller särskilt stöd. De två stödformerna utesluter inte varandra.

Extra anpassningar är en stödinsats av mindre ingripande karaktär som normalt är möjlig att genomföra för lärare och övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen. I det arbetet är lärarens kompetens att utforma undervisningen en viktig faktor för elevers utveckling och lärande.⁸ Det måste inte fattas något formellt beslut om denna stödinsats. Bestämmelserna om extra anpassningar gäller för elever i alla skolformer som berörs av de allmänna råden samt för fritidshemmet.⁹

Särskilt stöd handlar, till skillnad från stöd i form av extra anpassningar, om insatser av mer ingripande karaktär som normalt inte är möjliga att genomföra för lärare och övrig skolpersonal inom ramen för den ordinarie undervisningen.¹⁰ Det innebär dock inte att elevstödande arbete som utförs av någon annan än den undervisande läraren i alla lägen utgör särskilt stöd. Enstaka specialpedagogiska insatser under en kortare tid räknas inte som särskilt stöd, utan betraktas som stöd i form av extra anpassningar.¹¹ Bestämmelserna om särskilt stöd gäller för

5. 1 kap. 4 § och 3 kap. 2 § skollagen.

6. 3 kap. 2 § skollagen.

7. 1 kap. 4 § skollagen, prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, s. 221.

8. Skolverket, 2019, *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*.

9. 3 kap. 2 och 5 §§ skollagen.

10. Prop. 2013/14:160, *Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram*, s. 21.

11. Prop. 2013/14:160, s. 36.

elever i alla skolformer som berörs av de här allmänna råden, förutom kommunal vuxenutbildning. Bestämmelserna gäller även för fritidshemmet.¹² Särskilt stöd beslutas av rektorn och dokumenteras i ett åtgärdsprogram.

Elever med funktionsnedsättning

Elever som till följd av en funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som gäller, ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser.¹³ Det innebär att eleven ska ges sådant stöd, även om eleven uppfyller de betygskriterier eller kriterier för bedömning som minst ska uppfyllas.

Nyanlända elever

För nyanlända elever finns, förutom extra anpassningar och särskilt stöd, ytterligare stödåtgärder. Det handlar bland annat om möjligheterna att gå i förberedelseklass och möjlighet till prioriterad eller anpassad timplan i de obligatoriska skolformerna.¹⁴ Skolan kan till exempel kombinera ett beslut om prioriterad timplan med extra anpassningar.

Garantin för tidiga stödinsatser

I förskoleklassen och i lågstadiet¹⁵ förstärker garantin för tidiga stödinsatser elevers rätt att tidigt få det stöd de behöver utformat utifrån sina behov i svenska, svenska som andraspråk eller matematik.¹⁶ Elevers kunskapsutveckling ska följas och främjas systematiskt. Som stöd för en likvärdig bedömning ska nationellt kartläggningsmaterial i förskoleklass, nationellt bedömningsstöd i årskurs 1 och nationella prov i årskurs 3 (i specialskolan årskurs 4) användas.

Om det utifrån användning av materialet uppkommer en indikation på att en elev inte kommer att uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper som senare ska uppfyllas, ska en särskild bedömning av elevens kunskapsutveckling göras i samråd med personal med specialpedagogisk kompetens. Om det efter en sådan bedömning kan befaras att en elev inte kommer att uppfylla de kriterier för bedömning av kunskaper som gäller för den aktuella skolformen, ska arbetet med extra anpassningar eller särskilt stöd påbörjas skyndsamt. I slutet av förskoleklassen och i slutet av lågstadiet ska det göras en uppföljning av det stöd som getts utifrån garantin. Resultatet av denna uppföljning ska överföras till den lärare som ska ansvara för eleven i nästa årskurs.¹⁷

Information till elever och vårdnadshavare

Skolan behöver vid något tillfälle informera vårdnadshavare om planerade stödinsatser, men även informera allmänt om vad extra anpassningar och särskilt stöd innebär. Då kan skolan också informera om hur arbetet med åtgärdsprogram fungerar på skolan och att ett beslut om åtgärdsprogram och innehållet i ett sådant går att överklaga. Det är även betydelsefullt att eleverna

12. 3 kap. 6 § skollagen.

13. 3 kap. 2 § skollagen.

14. 3 kap. 12 f § och 3 kap. 12 h § skollagen samt 9 kap. 4 a § skolförordningen.

15. Garantin för tidiga stödinsatser berör, förutom förskoleklassen, lågstadiet i grundskolan, sameskolan och specialskolan.

16. 3 kap. 4 a § skollagen.

17. 3 kap. 4 a och 4 b §§ skollagen.

får information om vad de olika stödinsatserna innebär. Informationen ska vara anpassad utifrån elevernas ålder och mognad.¹⁸

Bedömning av stödbehov

Lärare och övrig skolpersonal ska göra en bedömning av en elevs behov av extra anpassningar eller särskilt stöd med utgångspunkt i hur eleven utvecklas i riktning mot att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas. I förskoleklassen utgår bedömningen från hur eleven utvecklas mot de kriterier för bedömning av kunskaper och betygskriterier som senare kommer att gälla i den aktuella skolformen.¹⁹ Det kan förekomma att en elev vid tillfället för bedömning uppfyller de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas, men uppvisar andra svårigheter som gör att skolan av olika skäl bedömer att eleven längre fram under skoltiden kan få svårigheter att nå kommande kriterier. Även i dessa fall kan eleven vara i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Det kan till exempel handla om en elev med en funktionsnedsättning, psykosocial problematik, psykisk ohälsa, svårigheter i det sociala samspelet, koncentrationssvårigheter eller upprepad eller långvarig frånvaro.²⁰ Vid bedömning av elevens behov av extra anpassningar i kommunal vuxenutbildning utgår bedömningen från hur eleven utvecklas mot att uppfylla de betygskriterier som minst ska uppfyllas i respektive kurs.

Elevhälsan

I skollagen finns det bestämmelser som reglerar elevhälsan. För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. En huvudman för kommunal vuxenutbildning får anordna elevhälsa för sina elever men har ingen skyldighet att göra detta.²¹

Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.²²

Elevhälsan har en uttalad roll att främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Men detta arbete är också skolans gemensamma ansvar. Alla som arbetar i skolan har en viktig uppgift att utifrån sina olika kompetenser arbeta för att skapa goda förutsättningar för eleven. I arbetet med att tidigt upptäcka och uppmärksamma elevers behov av stöd kan det vara en framgångsfaktor att organisera verksamheten så att elevhälsans personal kan samverka med övrig personal.²³

18. 4 kap. 9 § skollagen.

19. Avsnitt 3 Förskoleklassen i förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 3 Förskoleklassen i förordningen om läroplan för specialskolan samt förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 3 Förskoleklassen i förordningen om läroplan för sameskolan samt förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

20. Jfr 3 kap. 7 § skollagen.

21. 2 kap. 25 § skollagen.

22. 2 kap. 25 § skollagen.

23. Mer material om arbetet med stödinsatser finns på Skolverkets webbplats.

Personuppgifter, sekretess och tystnadsplikt i samband med utredningar och åtgärdsprogram

De utredningar och åtgärdsprogram som utarbetas i kommunala och statliga skolor blir allmänna handlingar när de är färdigställda.

Detta är viktigt att ha i åtanke vid dokumentationen av utredningar och åtgärdsprogram eftersom alla, enligt offentlighetsprincipen, har rätt att ta del av allmänna handlingar med de begränsningar som följer av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Utredningar och åtgärdsprogram måste därför upprättas på ett sådant sätt att de tar hänsyn till elevens integritet, men ändå uppfyller kraven enligt skollagen. Uppgifter i utredningar skyddas i många fall av lagstiftningen om sekretess.

Innan skolan lämnar ut en utredning eller andra handlingar måste det därför alltid göras en sekretessprövning för att undersöka om hela handlingen, eller delar av den, kan lämnas ut. Om skolan har låtit göra medicinska, psykologiska eller sociala utredningar i ärendet är uppgifterna vanligen sådana att de ska beläggas med sekretess. Eftersom åtgärdsprogram utgör ett beslut faller åtgärdsprogram utanför det sekretessreglerade området.²⁴

I fristående skolor gäller inte offentlighetsprincipen. Handlingar hos en fristående skola är därmed inte allmänna handlingar och skolan är inte skyldig att lämna ut handlingar på begäran. I fristående skolor gäller inte heller sekretessbestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen. Däremot finns det bestämmelser i skollagen som handlar om tystnadsplikt vid enskilt bedrivna skolor och de bestämmelserna är avsedda att ge samma skydd för vissa uppgifter.²⁵

De flesta skolor använder IT-stöd för att dokumentera utredningar och åtgärdsprogram. Då måste hanteringen av personuppgifter följa reglerna i bland annat EU:s dataskyddsförordning (GDPR).²⁶

24. 23 kap. 2–4 §§ offentlighets och sekretesslagen (2009:400), se även prop. 2013/14:160 s. 14.

25. 29 kap. 14 § skollagen.

26. Kompletterande bestämmelser till dataskyddsförordningen finns i lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning och i 26 a kap. skollagen.

AVSNITT 1

Huvudmannens ansvar för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd

1. Huvudmannens ansvar för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen.²⁷

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande allmänna råd i avsnittet *1. Huvudmannens ansvar för arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd*.

Huvudmannen bör

1. ha rutiner för att regelbundet säkerställa att skolenheterna har tillräckliga resurser för att uppfylla de krav som ställs i lagar och andra föreskrifter i fråga om extra anpassningar och särskilt stöd, samt
2. ha rutiner för att kontinuerligt följa upp hur arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd fungerar på skolenheterna, för att kunna vidta nödvändiga åtgärder om det finns brister.

Kommentarer

Huvudmannens ansvar för resursfördelningen

Huvudmannen har ett övergripande ansvar för utbildningen. Det är viktigt att huvudmannen för en dialog med rektorerna för att få in underlag till det systematiska kvalitetsarbetet, som sedan kan ligga till grund för fördelningen av resurser och stöd till skolorna i deras arbete med stödinsatser.²⁸ I samband med resursfördelningen är det av vikt att huvudmannen tar hänsyn till behoven på de olika skolorna. Att resurser prioriteras och fördelas utifrån elevernas olika förutsättningar och behov är ett mycket betydelsefullt instrument för att kunna uppnå likvärdighet i utbildningen.²⁹ *På så sätt kan skolan leva upp till sitt kompensatoriska uppdrag om att ta hänsyn till alla elevers olika behov, där en strävan ska vara att uppväga skillnader i deras förutsättningar.*

Det kan framkomma i huvudmannens och rektorns systematiska kvalitetsarbete, i huvudmannens klagomålshantering, genom signaler från skolchefen eller på annat sätt, att rutinerna för arbetet med extra anpassningar, särskilt stöd eller åtgärdsprogram inte fungerar tillfredsställande på en viss skolenhet. *Även brister som framkommer i kontakter med elever och vårdnadshavare kan föranleda åtgärder.* Andra indikationer på att rutinerna inte fungerar kan vara beslut fattade av Skolinspektionen efter tillsyn och granskning eller av Skolväsendets överklagandenämnd. Huvudmannen behöver då vidta åtgärder för att komma till rätta med bristerna.³⁰

27. 1 kap. 4 och 8–9 §§, 2 kap. 8 och 8 b §§, 3 kap. 2, 5, 8 och 10 §§ skollagen, 4 kap. 3 och 5–7 §§ skollagen. 2 kap. 8 b § skollagen gäller bara kommunala huvudmän.

28. Läs mer om systematiskt kvalitetsarbete i Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98) om systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet.

29. Prop. 2013/14:148 *Vissa skollagsfrågor*, s. 19 f.

30. 2 kap. 8 § och 4 kap. 7 § skollagen.

AVSNITT 2

Rektorns ledning av arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd

2. Rektorns ledning av arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen och läroplanerna för de olika skolformerna.³¹

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande allmänna råd i avsnittet *2. Rektors ledning av arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd*.

Rektorn bör

1. se till att det finns tillräckliga resurser för att tillgodose elevernas behov av extra anpassningar och särskilt stöd samt vid behov omprioritera resurser på skolenheten,
2. se till att elevhälsans kompetens tas tillvara i det dagliga pedagogiska arbetet samt i utformandet av de olika lärmiljöerna inom verksamheten, samt
3. skapa rutiner för arbetet med särskilt stöd på skolenheten som utifrån bestämmelserna om detta i skollagen beskriver:
 - ▶ hur information om att en elev kan vara i behov av särskilt stöd bör anmälas till rektorn,
 - ▶ ansvarsfördelningen inom personalgruppen,
 - ▶ samverkan mellan undervisande lärare, elevhälsan och eventuell extern utredningskompetens,
 - ▶ vad som behöver ingå i en utredning om särskilt stöd och hur utredningen bör dokumenteras,
 - ▶ hur arbetet med utarbetande, uppföljning och avslut av åtgärdsprogram bör gå till,
 - ▶ på vilket sätt eleven och vårdnadshavare involveras i arbetet, samt
 - ▶ hur överklagande av ett beslut om åtgärdsprogram hanteras.

Kommentarer

Rektorn ansvarar för att fördela resurser med utgångspunkt i elevernas olika förutsättningar och behov. Ibland behöver huvudmannen skjuta till extra resurser för att de enskilda skolenheterna ska kunna leva upp till lagens bestämmelser om stödsatser, men ofta kan det vara tillräckligt att omprioritera resurserna på skolenheten.

31. 2 kap. 10 och 25 §§, 3 kap. 3, 5 och 8 §§, 4 kap. 4–7 §§, 28 kap. 16 § och 29 kap. 10 § och 12 § skollagen samt avsnitt 2.8 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 2.8 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för grundskoleklassen, avsnitt 2.8 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 2.8 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 2.6 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnitt 2.6 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för gymnasiesärskolan och avsnitt 2.4 Rektorns ansvar i förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

Rektorn ansvarar för det systematiska kvalitetsarbetet på skolenhetsnivå. Genom det systematiska kvalitetsarbetet får rektorn också ett underlag för fördelning och omprioritering av resurser. Arbetet handlar om att se över hur verksamheten organiseras på individ-, grupp- och skolenhetsnivå så att eleverna får förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt mot utbildningens mål. Kvalitetsarbetet handlar också om att utveckla arbetsprocesserna på skolenheten, bland annat rutinerna för arbetet med stödinsatser och åtgärdsprogram. Rektorn har ett ansvar för att se till att personalen känner till och följer rutinerna. Det är viktigt att det kontinuerligt förs en dialog mellan rektor, lärare och övrig skolpersonal så att rektorn får den information om en elevs eventuella behov av stödinsatser som rektorn behöver för att kunna ta sitt ansvar. Det är även viktigt att stödarbetet kan följas upp, så att inte betydelsefull information tappas bort. Detta gäller särskilt vid skol- och lärarbyten. Ofta kräver detta viss dokumentation, utöver den som är uttryckligen föreskriven.

Skolans organisation och ansvarsfördelning påverkar vem som kan ha ansvar för eleven. I gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska alla elever ha en mentor. Mentorn ska ha ett helhetsperspektiv och kan genom det till exempel uppmärksamma tecken på att en elev med ett genomgående behov av stöd bara har fått stöd i vissa kurser. Om sådana tecken uppmärksammas ska mentorn skyndsamt informera berörd skolpersonal.³²

Det är viktigt att rektorn ser till att elevhälsans kompetens tas tillvara i arbetet med att kartlägga och anpassa den pedagogiska verksamheten och dess lärmiljöer efter elevernas olika förutsättningar och behov. Rektorn behöver skapa möjligheter för samverkan mellan lärare och elevhälsan. Elevhälsans och dess olika yrkesgruppers kompetens och tvärprofessionellt samarbete bidrar med betydelsefulla perspektiv och kunskaper som har stor betydelse för att skapa en god lärmiljö. Lärande och hälsa går hand i hand. För att kunna vara en resurs i det dagliga arbetet kan elevhälsan till exempel delta på arbetslagsmöten. Detta kan vara ett sätt att konkret främja och förebygga utifrån det lokala sammanhanget.

Det är viktigt att ha med personal med specialpedagogisk kompetens, såväl i det främjande och förebyggande arbetet som i det fortsatta arbetet med stödinsatser. I den specialpedagogiska yrkesrollen kan det ingå att bidra till undervisningens och lärmiljöernas utformning och att medverka i det förebyggande arbetet med att undanröja hinder och svårigheter inom verksamheten.

För att utveckla en lärmiljö som är likvärdig och tillgänglig är det viktigt att rektorn ser till att skolor och fritidshem ständigt utvecklar sin kunskap och arbetar främjande och förebyggande. Den sociala, fysiska och pedagogiska miljön påverkar elevernas förutsättningar för lärande. Verksamheterna behöver därför identifiera och undanröja hinder för att lärmiljön ska bli så bra som möjligt för alla elever. Det innebär att aktivt åtgärda, utveckla och förbättra verksamheten. Det är även av stor vikt att ta del av elevernas upplevelser av lärmiljön. Arbetet kring särskilt stöd styrs av ett omfattande regelverk. Detta arbete kan underlättas genom tydliga rutiner kring vad som ska gälla i den egna verksamheten och hur det som beskrivs i bestämmelserna ska tas om hand i praktiken.

Om eleven eller elevens vårdnadshavare är missnöjda med ett beslut om åtgärdsprogram som skolan fattat kan elevens vårdnadshavare eller elever

32. 15 kap. 19 a § och 18 kap. 19 a § skollagen.

som fyllt 16 år överklaga beslutet.³³ Detta gäller både ett beslut att utarbeta ett åtgärdsprogram och ett beslut om att inte utarbeta åtgärdsprogram.

När ett beslut om åtgärdsprogram är fattat behöver skolan underrätta elevens vårdnadshavare och eleven om att beslutet kan överklagas och hur man går till väga. En underrättelse om hur man överklagar ska innehålla information om vilka krav som ställs på överklagandets form och innehåll och när det ska lämnas in.³⁴

Av förarbetena till förvaltningslagen framgår att bestämmelsen syftar till att säkerställa att parten får nödvändig vägledning för att kunna ta till vara sin rätt att överklaga beslutet.³⁵ Av förarbetena till förvaltningslagen framgår också att en underrättelse som huvudregel bör ske skriftligt.³⁶

33. 29 kap. 12 § skollagen.

34. 29 kap. 10 § skollagen och 33 § förvaltningslagen.

35. Prop. 2016/17:180 En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag, s. 324

36. Prop. 2016/17:180 s. 208.

AVSNITT 3

Involvera elev och vårdnadshavare i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd

3. Involvera elev och vårdnadshavare i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen och läroplanerna för de olika skolformerna.³⁷

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande allmänna råd i avsnittet 3. *Involvera elev och vårdnadshavare i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.*

Lärare och övrig skolpersonal bör

1. i det enskilda fallet ta ställning till hur eleven och vårdnadshavare involveras i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.

Rektorn bör

2. sträva efter att få till stånd ett fungerande samarbete med elevens vårdnadshavare i arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd, samt
3. se till att eleven och vårdnadshavare informeras om att det enligt skollagen är rektorn som avgör om en utredning om elevens behov av särskilt stöd ska inledas samt beslutar om eleven ska ha ett åtgärdsprogram, även i de fall där eleven, vårdnadshavare och skolan inte är överens.

Kommentarer

Lärare och övrig skolpersonals samverkan med eleven och vårdnadshavaren har betydelse för elevens lärande och utveckling. I läroplanerna anges att skolan ska informera elever och föräldrar bland annat om utbildningens mål samt om vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har.³⁸ Detta är en viktig förutsättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan.

37. 1 kap. 4 §, och 3 kap. 3, 5, 7 och 9 §§ skollagen samt avsnitt 2.4 Skola och hem i förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 2.4 Skola och hem i förordningen om läroplan för grundsärskolan, avsnitt 2.4 Skola och hem i förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall och avsnitt 2.4 Skola och hem i förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, 2.5 Bedömning och betyg i förordningen om läroplan för gymnasieskolan, 2.5 Bedömning och betyg i förordningen om läroplan för gymnasiesärskolan samt 2.3 Bedömning och Betyg i förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

38. Avsnitt 1, Skolans värdegrund och uppdrag i förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 1 Skolans värdegrund och uppdrag i förordningen om läroplan för grundsärskolan, avsnitt 1 Skolans värdegrund och uppdrag i förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 1 Skolans värdegrund och uppdrag i förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 1 Skolans värdegrund och uppdrag i förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnitt 1 Skolans värdegrund och uppdrag i förordningen om läroplan för gymnasiesärskolan samt avsnitt 1 Vuxenutbildningens uppdrag och värdegrund i förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

Eftersom det inte behöver fattas något formellt beslut om stöd i form av extra anpassningar är det betydelsefullt att lärare och övrig skolpersonal involverar eleven och elevens vårdnadshavare, det vill säga informerar och samverkar om sådana stödinsatser. Detta kan ske till exempel i samband med utvecklings-samtalet men det kan också finnas behov av att ha en tätare kontakt i vissa fall. Det är viktigt att lyssna in och ta tillvara de kunskaper och erfarenheter som eleven och elevens vårdnadshavare har om elevens situation. När det gäller utredning om eventuellt behov av särskilt stöd är det dessutom angeläget att kontakten med elevens vårdnadshavare upprättas skyndsamt.

Eleverna har stor kunskap om sin egen skolsituation och deras åsikter kring utformningen av åtgärdsprogrammet är betydelsefulla för att det ska bli ett bra resultat. Eleven ska ha möjlighet att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör eleven, även när det gäller olika stödinsatser. Elevens åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad.³⁹

Även om samarbetet mellan skolan och hemmet i arbetet med särskilt stöd och åtgärdsprogram ofta fungerar bra förekommer det att skolan och eleven eller dennes vårdnadshavare har olika uppfattning om elevens behov. Vårdnadshavare kan tycka att skolan inte sätter in tillräckligt med stöd utifrån de behov de upplever att deras barn har. Samtidigt förekommer det att elevens vårdnadshavare motsätter sig en utredning om eventuellt behov av särskilt stöd, även om skolan anser att en sådan behövs för elevens bästa. Skolan behöver i dessa fall fortsätta sina ansträngningar att förklara varför det är viktigt att göra en utredning och försöka skapa tillit till skolans professionella bedömning av att elevens eventuella behov av särskilt stöd behöver utredas. Om elevens vårdnadshavare, trots skolans ansträngningar, fortsätter att motsätta sig en utredning behöver skolan ändå göra en pedagogisk utredning av skolsituationen om det bedöms som nödvändigt. En utredning kring särskilt stöd kan i flera fall gynnas av att också annan information kring elevens styrkor och svagheter tillförs utredningen. Vid vissa utredningsinsatser måste elevens vårdnadshavare alltid ge sitt medgivande, till exempel när det är aktuellt med en psykologisk eller medicinsk utredning.⁴⁰ Även resultatet av andra utredningsinsatser som genomförs utanför skolan kan efter medgivande av elevens vårdnadshavare behövas för att komplettera utredningen, till exempel en utredning av eventuell språkstörning.

Ett åtgärdsprogram ska upprättas för en elev som skolan bedömer är i behov av särskilt stöd i utbildningen, även om skolan och elevens vårdnadshavare inte är överens om detta.

Meningsskiljaktigheter mellan skolan och eleven eller vårdnadshavaren går ofta att lösa i dialog mellan de berörda parterna. Elevens vårdnadshavare, samt en elev som har fyllt 16 år, har också möjlighet att överklaga åtgärdsprogrammet till Skolväsendets överklagandenämnd om de upplever att innehållet inte motsvarar behovet av stöd. Elever och vårdnadshavare som vill överklaga ett beslut måste göra detta inom tre veckor från den dagen som de har fått ta del av beslutet.⁴¹ Om eleven har två vårdnadshavare krävs i de flesta fall att båda

39. 1 kap. 10 § skollagen.

40. 6 kap. 11 §, 13–13 a §§ föräldrabalken (1949:381). I 13 a § framgår till exempel att socialnämnden får besluta, att för barn som har två vårdnadshavare och endast den ena samtycker till en åtgärd till stöd för barnet, att åtgärden får vidtas utan den andra vårdnadshavarens samtycke om det krävs med hänsyn till barnets bästa och åtgärden gäller till exempel en psykiatrisk eller psykologisk utredning eller behandling som omfattas av hälso och sjukvårdslagen (2017:30).

41. 44 § förvaltningslagen (2017:900) och 29 kap 11 § skollagen.

vårdnadshavarna vill överklaga. Är eleven myndig måste den som vill vara ombud för eleven kunna visa upp fullmakt som visar att denna är behörig att företräda eleven.

AVSNITT 4

Utforma lärmiljöer och uppmärksamma behov av stödinsatser

4. Utforma lärmiljöer och uppmärksamma behov av stödinsatser

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen och läroplanerna för de olika skolformerna.⁴²

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande allmänna råd i avsnittet 4. *Utforma lärmiljöer och uppmärksamma behov av stödinsatser*.

Lärare och övriga skolpersonal, däribland elevhälsans personal, bör

1. fortlöpande samarbeta för att skapa miljöer som främjar elevers lärande, utveckling och hälsa.

Lärare och övrig skolpersonal bör

2. regelbundet utvärdera det stöd som ges elever som, till följd av en funktionsnedsättning, har svårt att uppfylla de betygsriterier eller kriterier för bedömning som gäller, i syfte att så långt det är möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser, samt
3. regelbundet utvärdera hur undervisningen anpassas så att elever som lätt uppfyller de betygsriterier, eller de kriterier för bedömning av kunskaper, som minst ska uppfyllas kan nå längre i sin kunskapsutveckling.

Lärare bör

4. planera för en undervisning där tecken på behov av extra anpassningar och särskilt stöd tidigt uppmärksammas.

Kommentarer

I skollagen anges att elevhälsans arbete främst ska vara hälsofrämjande och förebyggande, vilket ställer särskilda krav på organiseringen av elevhälsoarbetet. I detta sammanhang är det viktigt att elevhälsans samlade kompetens finns tillgänglig för att stödja och bidra till ett hälsofrämjande och förebyggande arbete i samarbete med lärare och övrig skolpersonal.⁴³ Hela den miljö och det sammanhang som eleven befinner sig i under en skoldag påverkar elevens lärande, utveckling och hälsa.

42. 2 kap. 25 § och 3 kap. 2, 5 och 7 §§ skollagen samt avsnitt 2.2 Kunskaper i förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, avsnitt 2.2 Kunskaper i förordningen om läroplan för grundsärskolan, avsnitt 2.2 Kunskaper i förordningen om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 2.2 Kunskaper i förordningen om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, avsnitt 2.1 Kunskaper i förordningen om läroplan för gymnasieskolan, avsnitt 2.1 Kunskaper i förordningen om läroplan för gymnasiesärskolan och 2.1 Kunskaper i förordningen om läroplan för vuxenutbildningen.

43. Skolverket, 2019, Hälsa för lärande – lärande för hälsa s. 25

Elever med funktionsnedsättning som till följd av funktionsnedsättningen har svårt att uppfylla de olika betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som gäller, ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser.⁴⁴ Det är viktigt att lärare och övrig skolpersonal kontinuerligt följer upp om stödet är anpassat utifrån elevens behov för att skapa en god lärmiljö som möjliggör för eleven att komma vidare i sin kunskapsutveckling.

Även elever med funktionsnedsättning som lätt uppfyller de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som gäller ska få ledning och stimulans för att nå längre i sin kunskapsutveckling. Det är därför viktigt att inte nöja sig med att elever med funktionsnedsättning uppfyller de betygskriterier eller kriterier för kunskaper som minst ska uppfyllas, utan återkommande fråga sig om mer kan behöva göras för att eleven ska kunna utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar.⁴⁵

Om det finns tecken på att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas behöver skolan se över elevens skolsituation. Extra anpassningar är sådana stödåtgärder som kan göras av läraren inom ramen för den ordinarie undervisningen.⁴⁶ Det kan till exempel handla om förändringar och anpassningar i elevens lärmiljö. Det måste inte fattas något formellt beslut om denna form av stödinsats.

Eftersom extra anpassningar definieras utifrån vad läraren kan göra inom den ordinarie undervisningen kan det variera mellan olika verksamheter vad som i det enskilda fallet utgör extra anpassningar. En och samma åtgärd kan i en verksamhet utgöra en del av ledning och stimulans som ges till alla elever i den ordinarie undervisningen, men i en annan verksamhet utgöra en extra anpassning för enskilda elever.

En nyanländ elevs behov kan i vissa fall inte tillgodoses enbart genom åtgärder som är speciellt avsedda för nyanlända elever, till exempel förberedelseklass eller prioriterad timplan. Eleven kan då även vara i behov av extra anpassningar och särskilt stöd.⁴⁷

Möjligheten att tidigt upptäcka om en elev kommer att ha svårigheter att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas påverkas i stor utsträckning av hur undervisningen utformas. En utgångspunkt för att utforma en undervisningssituation där läraren tidigt kan uppmärksamma elevens behov av extra anpassningar och särskilt stöd kan vara att läraren ställer sig frågorna: Vilken information behövs för att möta elevens behov? Hur ska undervisningen planeras och utformas för att eleven ska få det stöd den är i behov av? Hur ska informationen användas för att planera och utforma undervisningen i fortsättningen?

44. 3 kap. 2 § skollagen.

45. Prop. 2013:14:148 Vissa skollagsfrågor, s. 27 f.

46. 3 kap. 5 § skollagen.

47. Jfr. prop. 2017/18:194 s. 70.

AVSNITT 5

Utreda, följa upp och utvärdera behov av särskilt stöd

5. Utreda, följa upp och utvärdera behov av särskilt stöd

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen.⁴⁸

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande allmänna råd i avsnittet 5. *Utreda, följa upp och utvärdera behov av särskilt stöd.*

Den som utreder en elevs behov av särskilt stöd bör

1. kartlägga hur elevens skolsituation med hänsyn till omständigheter på individ-, grupp- och skolnivå påverkar elevens förutsättningar och förmågor,
2. utifrån vad kartläggningen visat, göra en pedagogisk bedömning av om eleven är i behov av särskilt stöd, och i så fall bedöma vilket behov av stöd eleven har, samt
3. vid den pedagogiska bedömningen särskilt beakta:
 - ▶ om de svårigheter som kommer till uttryck i skolsituationen rör denna som helhet eller endast vissa delar,
 - ▶ om det finns bakomliggande förhållanden som kan vara orsaken till svårigheterna,
 - ▶ vilka åtgärder skolan överväger att sätta in eller fortsätta med och varför, samt
 - ▶ vilka resultat som förväntas av åtgärderna.

Den som ansvarar för att följa upp och utvärdera åtgärdsprogrammet bör

4. tillsammans med de som är involverade i arbetet kontinuerligt följa upp och utvärdera om åtgärderna utgör ett tillräckligt stöd för eleven, eller om andra eller kompletterande åtgärder behöver vidtas.

Kommentarer

När rektorn fått information om att en elev kan vara i behov av särskilt stöd är det rektors ansvar att se till att en utredning påbörjas skyndsamt.⁴⁹ En del av utredningen består i att kartlägga elevens skolsituation. Kartläggningen syftar till att lägga en grund för vidare analys av en elevs stödbehov och beslut om stödåtgärder.

I kartläggningen bör tillräckligt underlag finnas för att det ska vara tydligt när elevens svårigheter framträder. Det kan även finnas okända bakomliggande förklaringar till de svårigheter som framträder. Det är också av vikt att kartläggningen identifierar elevens styrkor. En utredning som både identifierar var eleven har utmaningar och vad som ger eleven förutsättningar att lyckas kan göra det möjligt att sätta in rätt stöd.

⁴⁸. 3 kap. 7 och 9 §§ skollagen.

⁴⁹. 3 kap. 7 § skollagen.

Kartläggningen på individnivå kan bland annat omfatta lärarnas och den övriga skolpersonalens observationer i olika situationer och lärmiljöer i verksamheten. För en elev som har extra anpassningar är det viktigt att elevens kunskapsutveckling utvärderas och att det görs en bedömning av om eleven kan förväntas uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas med det stöd som ges. Det är viktigt att inte vänta för länge med att utreda en elevs behov av särskilt stöd om arbetet med extra anpassningar inte leder till önskade resultat.

Vidare kan uppgifter från eleven och elevens vårdnadshavare, den skriftliga individuella utvecklingsplanen eller studieplanen, eventuella tidigare åtgärdsprogram, resultaten från nationell kartläggning, bedömningsstöd eller olika typer av prov, betyg, frånvarorapporter, information från tidigare skolor, underlag från elevhälsan samt eventuella psykologiska, sociala eller medicinska utredningsunderlag ingå i kartläggningen.

Kartläggningen på gruppnivå kan behandla vilka pedagogiska metoder som används, hur den aktuella elevgruppen fungerar samt hur elevens lärmiljöer är organiserade. På skolnivå kan det handla om hur skolan organiserar sin verksamhet och fördelar sina resurser. Om eleven vistas i fritidshem är det viktigt att fritidshemmet och skolan samarbetar när behovet av särskilt stöd utreds i någon av verksamheterna, så att personalen beaktar samtliga omständigheter för eleven. Detta gäller även om skolan och fritidshemmet har olika huvudmän.⁵⁰

Efter kartläggningen ska en bedömning göras av elevens eventuella behov av särskilt stöd. En elev som får särskilt stöd kan också behöva fortsätta med extra anpassningar. De två stödformerna utesluter inte varandra.

Det är betydelsefullt att både kartläggningen och bedömningen har ett pedagogiskt fokus och att tyngdpunkten ligger på en analys av hur skolan kan utforma och anpassa lärmiljöerna inom verksamheten, undervisningens innehåll samt metoder för att skapa förutsättningar för den enskilda eleven. Det är viktigt att de lärare och övrig skolpersonal som har deltagit i kartläggningen gör en gemensam analys av elevens eventuella behov av särskilt stöd. Först ska elevens behov beskrivas och sedan de åtgärder som föreslås. Åtgärderna syftar till att lösa de behov som har identifierats. Ett exempel kan vara att en elev har ett behov av ett lugnare undervisningssammanhang. Åtgärder kring detta behov kan handla om allt från elevens placering i klassrummet till att eleven undervisas hela eller delar av skoldagen i ett sammanhang utanför den ordinarie undervisningsgruppen. Ett annat behov kan vara att eleven behöver befästa vissa delar av kunskaperna och där åtgärder kan vara att ge eleven särskilda repetitionsuppgifter eller stöd av en speciallärare.

Särskilt stöd ska ges med utgångspunkt i elevens utbildning i dess helhet, om det inte är uppenbart obehövligt.⁵¹ Bestämmelsen gäller alla skolformer som omfattas av regleringen av extra anpassningar och särskilt stöd. För elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan kan det till exempel innebära att stödåtgärder sätts in redan i inledningen av en kurs eller ett ämnesområde. Stöd i form av extra anpassningar eller särskilt stöd bör heller inte avslutas när en viss kurs eller ett visst ämnesområde har slutförts, om det inte är uppenbart att stödåtgärderna var nödvändiga enbart för den kursen eller det ämnesområdet.

50. Prop. 2009/10:165, s. 407 f.

51. 3 kap. 5. § skollagen.

En utredning kan visa att en elev inte är i behov av särskilt stöd, utan att skolan kan utveckla lärmiljöerna genom att förändra de pedagogiska metoderna, omfördela resurser eller göra förändringar i organisationen omkring eleven. Utredningen kan också visa att svårigheter kommer till uttryck i skolsituationen, men att elevens behov kan tillgodoses genom att skolan ger stöd i form av extra anpassningar. I båda dessa fall utarbetas inget åtgärdsprogram, men däremot dokumenteras vilka extra anpassningar som görs i elevens individuella utvecklingsplan i de årskurser där sådana upprättas.

Skolan behöver dokumentera sina utredningar av en elevs behov av särskilt stöd skriftligt. Man behöver kunna gå tillbaka till den enskilda utredningen och se vad som har framkommit och hur skolan har bedömt situationen. Detta är viktigt bland annat eftersom ett beslut om åtgärdsprogram, eller att inte utarbeta ett åtgärdsprogram, kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

Dokumentationen kan med fördel göras kortfattad, men den behöver ge tillräcklig information om elevens skolsituation och eventuella behov av särskilt stöd. Om en elev har en diagnos, till exempel en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, räcker det inte med att ange diagnosen som en beskrivning av elevens behov av särskilt stöd.⁵² Det som är relevant för frågeställningen kring särskilt stöd är i stället hur elevens diagnos påverkar skolsituationen. Att en elev får rätt diagnos kan hjälpa skolan att sätta in adekvata åtgärder utifrån elevens behov men kan aldrig vara en förutsättning för att särskilt stöd eller andra åtgärder ska sättas in.

Med *uppföljning* avses den ansvariga personalens kontinuerliga arbete med att följa upp åtgärderna. Varje person som ansvarar för en åtgärd ser då till att det som är bestämt verkligen genomförs och bedömer fortlöpande om det egna arbetssättet är effektivt eller om det måste förändras för att eleven ska ges förutsättningar att utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller för att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas.

En *utvärdering* av åtgärderna är en mer systematisk analys och helhetsbedömning som den ansvariga personalen gör utifrån hur åtgärderna har fungerat. Vid en inplanerad tidpunkt gör skolan en utvärdering av åtgärdsprogrammet. Det finns inte reglerat i skollagen hur denna utvärdering ska gå till, men eleven och elevens vårdnadshavare bör ges möjlighet att delta i utvärderingen. Inför utvärderingstillfället kan det vara värdefullt att de i personalen som har varit involverade i arbetet med åtgärderna har gjort en gemensam utvärdering som en förberedelse. Utvärderingen syftar till att se över om de stödinsatser som satts in har gett effekt.

Vissa elever har behov av särskilt stöd under en längre tid. Då finns det nästan alltid skäl för skolan att vid flera tillfällen ta ställning till stödbehovet och fatta nya beslut om åtgärdsprogram. Det är vanligt att resultatet från uppföljningen och utvärderingen av de insatta åtgärderna används som kompletterande utredningsunderlag inför det nya beslutet. Ofta finns det inte skäl att göra om hela utredningen från grunden om inte förhållandena för eleven har ändrats eller det har gått lång tid sedan en pedagogisk kartläggning genomfördes.

52. Prop. 2013/14:160, s. 28 och 29.

AVSNITT 6

Åtgärdsprogrammets utformning

6. Åtgärdsprogrammets utformning

Aktuella bestämmelser

De allmänna råden som kommenteras i det här avsnittet utgår från bestämmelser i skollagen och gymnasieförordningen.⁵³

Allmänna råd

I Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2022:334) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande allmänna råd i avsnittet 6. *Åtgärdsprogrammets utformning*.

Rektorn bör

1. se till att en elev endast har ett åtgärdsprogram, oavsett om elevens behov finns i ett eller flera ämnen eller i olika lärmiljöer inom verksamheten,
2. se till att åtgärdsprogrammet innehåller konkreta och utvärderingsbara åtgärder,
3. se till att åtgärdsprogrammet endast innehåller den information om eleven som behövs för att adekvata stödåtgärder sak kunna vidtas,
4. säkerhetsställa att ett beslut om särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning eller anpassad studiegång inte omfattar fler ämnen eller längre tidsperiod än nödvändigt,
5. pröva alla möjligheter för att en elev ska kunna fullfölja ett fullständigt program i gymnasie- och gymnasiesärskolan på avsedd tid, innan det fattas ett eventuellt beslut om åtgärder som innebär förlängd skolgång eller reducerat program, samt
6. besluta om att avsluta åtgärdsprogrammet när det bedöms att eleven inte längre är i behov av särskilt stöd.

Kommentarer

Det är rektorns ansvar att åtgärdsprogram upprättas men rektorn kan delegera sin beslutanderätt till annan skolpersonal i vissa fall. Om en elevs åtgärdsprogram innebär beslut om särskild undervisningsgrupp, enskild undervisning, distansundervisning eller anpassad studiegång ska det dock alltid vara rektorn som fattar beslutet.⁵⁴

Åtgärdsprogrammet ska vara ett redskap för förskollärare, lärare, rektorer och annan skolpersonal i arbetet med att stödja en elev i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogrammet är samtidigt en skriftlig bekräftelse på att eleven är i behov av särskilt stöd och vilka stödåtgärder som ska sättas in. Därför är åtgärdsprogrammet också ett viktigt dokument ur ett rättssäkerhets- och likvärdighetsperspektiv.⁵⁵

När ett beslut om åtgärdsprogram har fattats ska eleven, eller i förekommande fall elevens vårdnadshavare, underrättas om beslutet.⁵⁶ Skolan behöver dokumentera vilket datum eleven och elevens vårdnadshavare har fått ta del

53. 3 kap. 9, 11 och 12 §§ skollagen, 9 kap. 6 och 7 §§ gymnasieförordningen (2010:2039).

54. 3 kap. 9 § skollagen.

55. Prop. 2013/14:160 s. 27.

56. 33 § förvaltningslagen och 29 kap. 10 § skollagen.

av åtgärdsprogrammet. Från det datum som vårdnadshavare och elev fått ta del av beslutet har de möjlighet att överklaga beslutet till Skolväsendets överklagandenämnd inom tre veckor.⁵⁷ En elev får själv överklaga från det år eleven fyller 16 år.⁵⁸

I åtgärdsprogrammet ska elevens behov av särskilt stöd beskrivas. Det ska med andra ord inte innehålla en beskrivning av elevens svårigheter eller eventuella diagnoser. Uppgifter som i andra sammanhang omfattats av sekretess, är offentliga i ett beslut om åtgärdsprogram. Det är därför viktigt att integritets-känsliga uppgifter om eleven inte tas med i åtgärdsprogrammet i större utsträckning än vad som är nödvändigt. Det finns inte något som hindrar att hänvisningar görs till den underliggande utredningen.⁵⁹

Det är viktigt att beslut om placering i särskild undervisningsgrupp och enskild undervisning i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan inte är mer ingripande än nödvändigt. Placeringen ska ses som en lösning när alternativet att låta eleven gå kvar i den ordinarie undervisningsgruppen har prövats.⁶⁰

Ett beslut om anpassad studiegång i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan innebär för en enskild elev avvikelser från den timplan och undervisningstid samt de ämnen och de mål som annars gäller för utbildningen. Åtgärden anpassad studiegång får endast sättas in när annat stöd för eleven inte kan tillgodose elevens behov. Med detta följer att möjligheten till anpassad studiegång måste användas med stor försiktighet och att ingreppet i elevens utbildning inte görs i en större omfattning än vad som krävs för att eleven ska ha förutsättningar att delta i skolarbetet. Då ett beslut om anpassad studiegång även kan omfatta en del av ett ämne är det viktigt att avvikelserna inte är mer omfattande än nödvändigt och att det noga övervägs vilka delar av ett ämne som det är lämpligt att göra avvikelser ifrån. Om eleven kan delta i åtminstone delar av undervisningen i ett ämne ökar elevens förutsättningar att i ett senare skede åter delta i undervisningen eller att kunna göra en provning och därmed få ett betyg i ämnet.

Anpassad studiegång kan i vissa situationer vara en nödvändig åtgärd för att exempelvis göra det möjligt för en elev att koncentrera sig på ett mindre antal ämnen och få ett godkänt betyg i dessa. Samtidigt som detta kan vara en nödvändig åtgärd, kan det leda till att eleven inte blir behörig till gymnasieskolans nationella program. Den anpassade studiegången ska, för elever i grundskolan, specialskolan och sameskolan, utformas så att eleven så långt som möjligt får förutsättningar att nå sådan behörighet.⁶¹ Det är därför viktigt att rektorn gör en prioritering av vilka ämnen som eleven ska koncentrera sig på.⁶² Eftersom behörighetskraven ser olika ut för gymnasieskolans program kan denna negativa konsekvens av en anpassad studiegång mildras om åtgärden utformas med målsättningen att eleven ska nå behörighet till exempel till ett visst gymnasieprogram.⁶³

Beslutet om anpassad studiegång ska föregås av noggranna överväganden, eftersom det kan innebära att eleven lämnar grundskolan utan fullständig

57. 44 § förvaltningslagen och 29 kap. 11 § skollagen.

58. 29 kap. 12 § skollagen.

59. Jfr prop. 2013/14:160 s. 29 f.

60. Prop. 2009/10:165 s. 293.

61. 3 kap. 12 § skollagen.

62. Prop. 2016/17:143 s. 38.

63. Ibid.

utbildning. Eleven och vårdnadshavaren måste därför få information om vad ett beslut om anpassad studiegång kan innebära för elevens möjligheter att studera vidare och deras synpunkter ska inhämtas och beaktas i bedömningen.⁶⁴

Det finns även bestämmelser om att särskilt stöd i vissa fall får ges i form av distansundervisning.⁶⁵ Ett beslut om att särskilt stöd ska ges i form av distansundervisning får högst avse en termin åt gången.⁶⁶ Det innebär bland annat att det samtycke från eleven eller elevens vårdnadshavare⁶⁷ som behöver inhämtas vid varje beslutstillfälle, säkerställs minst en gång per termin.

Särskilt stöd i form av distansundervisning får bara användas för elever som inte kan delta i den ordinarie undervisningen på grund av en dokumenterad medicinsk, psykisk eller social problematik.⁶⁸ För grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan behöver andra möjligheter till särskilt stöd vara uttömda eller bedömts olämpliga innan distansundervisning får användas.⁶⁹

Enligt förarbetena till bestämmelserna om distansundervisning bör ambitionen vara att eleven så snart som möjligt ska återgå till närundervisning och, om det behövs, inom ramen för sådan undervisning få särskilt stöd av annat slag. Det gäller även om skolan initialt gör bedömningen att en elev behöver distansundervisning i alla ämnen som är tillåtna⁷⁰ och för hela terminen, så behöver åtgärden utvärderas och skolan ta ställning till om eleven gradvis kan återgå till närundervisning i något eller några ämnen.⁷¹

I gymnasieskolan och gymnasiesärskolan innebär åtgärden reducerat program att en elev befrias från undervisningen i en eller flera kurser, eller från det avslutande gymnasiearbetet eller gymnasiesärskolearbetet. Ett sådant beslut förutsätter att eleven har påtagliga studiesvårigheter som inte kan lösas på annat sätt. I gymnasiesärskolan kan ett beslut om reducerat program fattas också om eleven saknar förutsättningar att klara av ett fullständigt nationellt program. Reducerat program förutsätter att eleven själv vill det.⁷² Om en elev i gymnasieskolan har följt ett reducerat program får skolan inte utfärda en gymnasieexamen och detta får konsekvenser för elevens möjligheter att studera vidare.

Förlängd undervisning kan beslutas för en elev på ett nationellt program i gymnasieskolan och innebär att utbildningen får fördelas över en längre tid än tre år.⁷³ En elev kan ha behov av förlängd undervisning om eleven har läst ett reducerat program, eller om det utifrån elevens förutsättningar finns särskilda skäl för det. Det kan till exempel handla om elever som har svårt att koncentrera sig på för många kurser samtidigt. För dessa elever kan en sådan åtgärd underlätta måluppfyllelsen, eftersom de då får möjlighet att koncentrera sig på färre kurser åt gången.

64. Prop. 2009/10:165 s. 293.

65. 3 kap. och 22 kap. skollagen.

66. 3 kap. 11 a § skollagen.

67. 22 kap. 5 och 7 §§ skollagen. Olika regler gäller för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan respektive grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. I gymnasieskolan och gymnasiesärskolan finns bara krav på samtycke från eleven.

68. 22 kap. 5 och 7 §§ skollagen.

69. 22 kap. 5 § skollagen.

70. Av 22 kap. 6 § skollagen framgår vilka ämnen i grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan som distansundervisning som särskilt stöd får användas. För gymnasieskolan och gymnasiesärskolan finns ingen sådan begränsning.

71. 3 kap. 11 a §, 22 kap. 5 och 7 § skollagen och prop. 2019/20:127 Fjärrundervisning, distansundervisning och entreprenad s. 219 f.

72. 9 kap. 6 § gymnasieförordningen.

73. 9 kap. 7 § gymnasieförordningen.

Förlängd undervisning är ett beslut som huvudmannen fattar och det skiljer sig från särskilt stöd som rektorn kan besluta inom ramen för ett åtgärdsprogram. Det är dock viktigt att förlängd undervisning inte används i stället för att ge eleven adekvat stöd inom den avsedda tiden för ett nationellt program. Då är det också viktigt att rektorn inom ramen för sitt ansvar ser till att pröva de möjligheter som finns för att eleven ska kunna genomföra ett nationellt program på tre år.

Ett beslut om att avsluta ett åtgärdsprogram, eller om att minska omfattningen eller utformningen av åtgärderna, utgör också ett beslut om åtgärdsprogram. Samma krav bland annat på utredning gäller som när ett åtgärdsprogram ska upprättas. Detta betyder att en förutsättning för att avsluta ett åtgärdsprogram är att utredningen visar att eleven inte längre är i behov av särskilt stöd. Det varierar under hur lång tid elever är i behov av särskilt stöd. Vissa elever kommer att ha ett åtgärdsprogram under en kort tid, medan andra elever behöver särskilt stöd och åtgärdsprogram under hela sin skoltid.

Referenser

Lagar

Föräldrabalken (1949:381)
Offentlighets och sekretesslagen (2009:400)
Skollagen (2010:800)
Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)
Förvaltningslagen (2017:900)
Lag med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (2018:218)

Förordningar

Skolförordningen (2011:185)
Gymnasieförordningen (2010:2039)
Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet
Förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall
Förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall
Förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan
Förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan
Förordning (SKOLFS 2012:101) om läroplan för vuxenutbildningen
Förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan

Skolverkets allmänna råd

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98) Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet

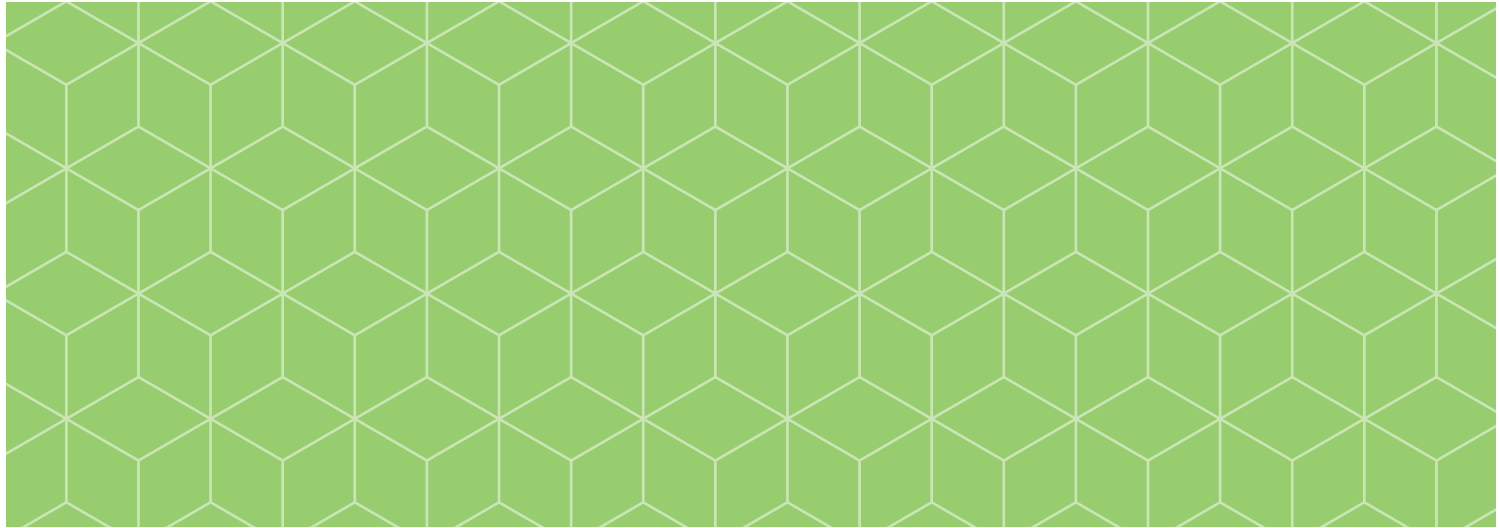
Förarbeten

Regeringens proposition 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet
Regeringens proposition 2013/14: 148 Vissa skollagsfrågor
Regeringens proposition 2013/14:160 Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram
Regeringens proposition 2016/17:143 En stadiindelad timplan i grundskolan och närliggande frågor
Regeringens proposition 2016/17: 180 En modern och rättssäker förvaltning – ny Förvaltningslag
Regeringens proposition 2017/18: 194 Fler nyanlända ska uppnå behörighet till gymnasieskolan och kvaliteten i förskola och fritidshem ska stärkas
Regeringens proposition 2019/20:127 Fjärrundervisning, distansundervisning och vissa frågor om entreprenad

Övrigt

Skolverket, Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. (2009)

Skolverket, Hälsa för lärande – lärande för hälsa (2019)

Kommentarerna till Skolverkets allmänna råd om extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram gäller för förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan samt i viss mån kommunal vuxenutbildning.

Kommentarerna syftar till att göra det lättare att förstå och tillämpa de allmänna råden och ska ses som stöd vid tillämpningen av råden.